

Brate anser det möjligt, att ristningen är utförd av Erik, alltså den ristare som namnger sig med s.k. is-runor på den i grannsocknen Härnevi resta U 1165. Eftersom U 1153 är försvunnen, kan frågan om ristaren icke besvaras med bestämdhet. Av Hadorphs och Helgonius' träsnitt att döma förefaller det emellertid, som om attributionen vore riktig.

1154. Forsby, Simtuna sn.

Pl. 130, 131.

Litteratur: B 659, L 782, D 1:284. J. Bureus, F a 6 s. 5 n:r 192, s. 86 n:r 192 (Bureus' egen uppteckning), s. 112 n:r 12 (Cohl), s. 222 n:r 278 (Rhezeliuss), F f 6 n:r 121; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 139, F l 2 n:r 52; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 176; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 166; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 617 [omtrycket 1904, s. 481]; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1:2 (1849), s. 86; A. E. Björkman, De paroecia Fjerdhundria Simtuna (1851, diss. Ups. præs. J. H. Schröder), s. 4; R. Dybeck, Simtuna socken 1859 (ATA); O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 38; UFT h. 3 (1873), s. 66; Vestmanlands läns kalender 1881, s. 397; Lars Ersson i Klasbo, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); O. Hallborg, Brev den 15/1, 9/3, 28/4 och 1/5 1897 till A. Hazelius (NMA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 64; K. A. Karlinder, Forsby, Simtuna socken och härad, 1925 (ATA); I. Atterman, Skrivelse till Riksantikvarien den 7/7 1936 (ATA); Skrivelse den 15/7 1936 från Riksantikvarien till L. Hallströms sterbhus, Forsby (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppland 1943 (ATA); B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 130.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10:1 och i F l 2); J. Bureus, kopparstick (i F f 6); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 659 och i Grau a. a.); Dybeck, D 1:284.

Runstenen står vid västra väggkanten av landsvägen Skensta-Salfors, invid en magasinsbyggnad (förr andelsmejeri), som tillhör Forsby 4^a, omkring 500 m. SSÖ om landsvägsbron över Örsundaån, 50 m. SSV om avtagsvägen till Österunda och Torstuna. Den plats, som är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping», är något sydligare än stenens nuvarande plats.

Bureus, som undersökte U 1154 den 15 sept. 1608, uppger i F a 6, att stenen finnes »Widh Forsby i Simtuna». Cohl (i F a 6): »Å Fårssby Giärde i Simetuna S.». Rhezelius (i F a 6): »Widh Forsby». I F a 10:1 är överskriften densamma, men i F l 2 har den förvanskats till »Simetuna Bersby». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* står antecknat: »Forsby gärde i Simtuna» (B 659: »Harsby gärde»; L 782: »Forsby gärde»). Celsius: »Forssby. Simtuna Sn.» Grau: »Forssby Runstenen uti Forssby gärde». — Dybeck kunde icke finna U 1154 vid sitt besök år 1859: »Bland Simtuna sockens sju Runstenar har jag förgäfvets sökt Liljegr. 781 [= U 1153] och 782 [= U 1154]». Senare har emellertid Dybeck påträffat stenen. I *Sveriges runurkunder* uppger han, att den »står vester om Forsby», vid landsvägen. — I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Enköping» (1863) nämnes, att »en väl bibehållen» runsten står »vid vägen söder om Forsby.» UFT (1873): »Stenen är väl bibehållen, och står vid vägen s. om Forsby.»

U 1154 tillhör de runstenar, som A. Hazelius önskade införliva med Nordiska museets och Skansens samlingar. Detta framgår av brevväxlingen mellan honom och kontraktsprosten O. Hallborg, Torstuna. I ett brev den 15/1 1897 skriver Hallborg: »Afläggande hjertlig tacksägelse för mycket vänliga brevet af den 8 dennes, får jag till svar derå äran meddela, att det i grannförsamlingen Simtuna skedda jordfyndet icke är en runstaf, utan en runsten, äfvensom att jag, då ett helt bolag (ett mjölk- eller mejeribolag i Forsby) anser sig vara egare till fyndet, enär stenen fanns på det område, hvarå mejeriet är anlagdt, gjort en hemställan till styresmännen i bolaget, att det välvilligt måtte skänka stenen till Nordiska Museet. Härå fick jag till svar, att de styrande för sin del icke hade något deremot, men att formligt svar icke kunde lemnas förrän frågan föredragits å bolagstämman, och att underrättelse om utgången skulle lemnas mig. Någon sådan har dock ännu icke afhörts; men så fort tid och väderlek det medgifva skall jag resa till Forsby för att höra huru saken står, och å nyo söka utverka, att stenen må få sin plats å Skansen. Förmodligen får dock Nordiska Museet vidkännas kostnaden för stenens transporterande från Forsby till Enköping, och derifrån till Stockholm, om bolaget aflåter stenen.» Ett par månader senare (9/3) skriver prosten: »Afläggande min

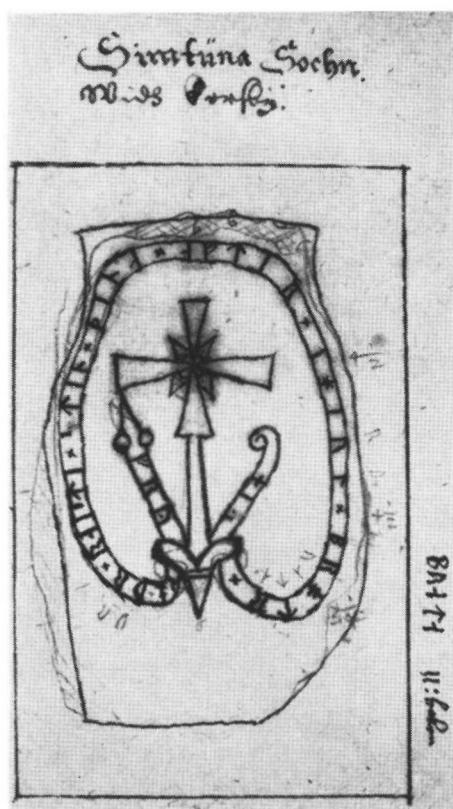

Fig. 501. U 1154. Forsby, Simtuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10:1.

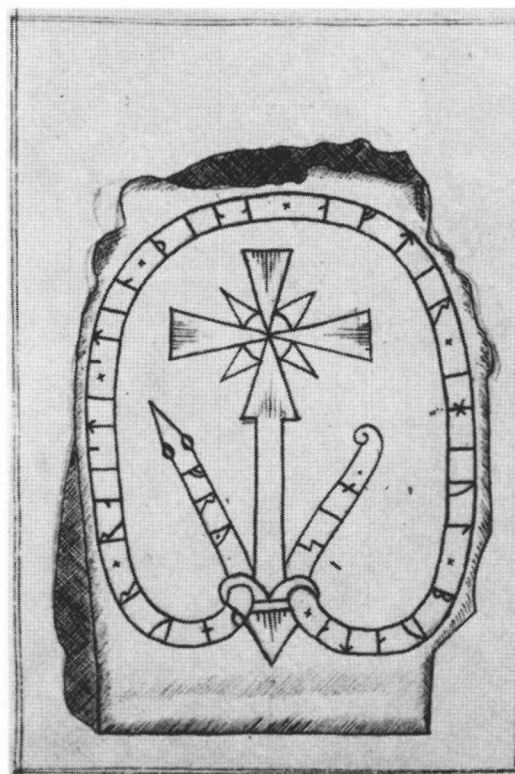

Fig. 502. U 1154. Forsby, Simtuna sn.
Efter teckning av Rhezelius i F1 2.

innerliga tacksägelse för mycket vänliga brevet af den 4de dennes, får jag ... äran nämna, att jag i går skref så bevekligt jag kunde till den person, som kan anses hafva mest att säga i Mjölkbolaget i Forsby, och bad honom söka genomdrifva, att den funna runstenen måtte som gåfva aflåtas till Skansen, och att han ville benäget underrätta mig om utgången af förhandlingarna derom. Jag vågade ej på samma gång utbedja mig kostnadsfri forsling af stenen till hamnen i Enköping, af fruktan att sådant kunde motverka sakens framgång. Det må höra till curæ posteriores. — Jag har icke sett stenen och kan därför icke säga om den hittills varit okänd; men sannolikt är den densamme som Olof Grau i sin Westmanlands beskrifning ... afritat och beskrifvit.» Hallborgs ansträngningar att hjälpa Hazelius i denna angelägenhet voro fruktlösa. I ett brev, dagtecknat Simtuna den 28 april 1897, meddelar han: »Oaktadt alla mina bemödanden förmådde jag ej få Andelsmejeriegarnes medgifvande att den ifrågavarande runstenen skulle få förflyttas till Stockholm.» Ett par dagar senare ($\frac{1}{5}$) avsänder Hallborg sitt sista brev i denna sak till Hazelius: »Af närslutna bref visar det sig, att hoppet om förvärfvande åt Skansen af den i Forsby funna runstenen kommer på skam. Genom samtal med några af delegarne i Mejeriet har jag hört, att de ämna anlägga en trädgård vid lokalen och uppresa runstenen i ett hörn af trädgården. Jakob Ärligs: 'bättre lycka en annan gång' må härvid utgöra den sura trösten.» — Andelsmejeriägarnas planer på att använda U 1154 som trädgårdsprydnad fullföljdes aldrig. Stenen fick dock icke vara kvar på den plats, där man hade funnit den; den flyttades ett 60-tal m. åt N. — K. A. Karlinder meddelar Riksantikvarieämbetet år 1925, att stenen står »lutande och nedsjunken, så att nedre delen av ristningen ej är synlig.» På liknande sätt stod stenen, då den besiktigades av I. Atterman och Riksantikvariens ombud, sadelmakare J. L. Andersson år 1937: Stenen »lutar starkt bakåt, den blottade ristningsytan är 1,00 m hög, stenens topp befinner sig däremot på en höjd av endast 0,50 m över marken. Då tydliga spår finnas efter påkörning med snöplog och vägskrapa och stenen ofta användes som sittplats,

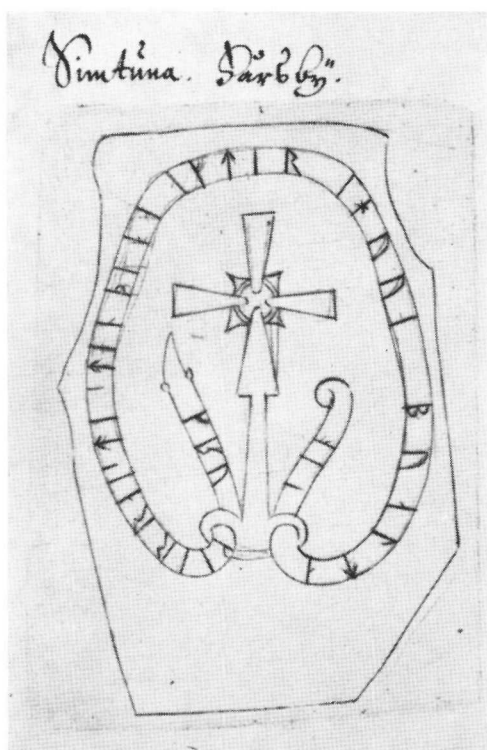

Fig. 503. U 1154. Forsby, Simtuna sn.
Efter kopparstick av Bureus.

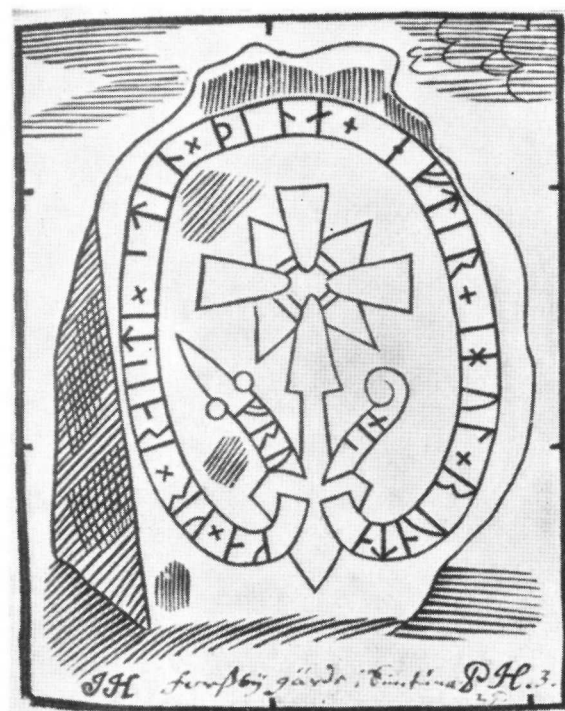

Fig. 504. U 1154. Forsby, Simtuna sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 659).

bör den flyttas till en lämpligare och mera skyddad plats ... Enligt en äldre person, som var närvarande vid besiktningen, var dess plats i hans ungdom på åkern ..., omkr. 100 m S om det ställe, där stenen nu står. Den flyttades därför att den stod i vägen vid åkerbruksarbete.»

Vid runinskriftsinventeringen år 1943 låg U 1154 nära nog kullfallen på samma plats. Enligt förslag i inventeringsrapporten flyttades stenen 2 m. åt NNV och restes genom Riksantikvarieämbetets försorg (R. Wibeck) på säker grund. På denna plats är stenen tills vidare ej hindrande för trafiken.

Grå granit. Höjd ovan marken 1,23 m., hela höjden 1,50 m., bredd 1,06 m. Ristningsytan är slät, delvis nött. Linjerna äro jämförelsevis breda, mjukt rundade. Inskriften är i stort sett tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

frukaþr × raisti × stin + þina + aftir + ihul + buata sin

Frøygærðr ræisti stæin þenna æftir Igul, boanda sinn.

»Frögärd reste denna sten efter Igul, sin man.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 3 u är ej stunget, ej heller 4 k. 6 þ har oregelbunden form på så sätt att bst upptill utgår från ramlinjen, ej från huvudstavens topp; att runan är þ är dock otvivelaktigt. Före 6 þ finnes i slingan en naturlig fördjupning. Bst i 9 a är grund men säker. 11 s har, i likhet med 14 s och 36 s, svensk-norsk form. 12 t är säkert. 17 n är skadat på mitten genom en spricka. 22 a har förlorat huvudstavens övre hälft i en kantflagring; av bst återstår endast ett kort och grunt stycke av yttersta spetsen. 23 f har förlorat bistavarnas övre delar. — Bureus (F a 6): **frukeþr + raisti × stin × þina × aftir ihul + buata × sin**. Cohl (F a 6): **frukeþr × raisti × stin × þina × aftir × ihul × buata sin**. Rhezelius (F a 6): **frykeþr + raisti +**

stin + pina + aftir + ihul buata + sin + . Hadorph och Helgonius: **fruka × kr × raisti × stin × pina + eftir + ihul × buata sin.** (Celsius har icke själv undersökt inskriften; hans uppgifter sakna alltså självständigt värde.) Dybeck: **frukakr × raispi × stin × pina × eftir + ihul × bunta × sin.**

Inskriftens första namn har berett tolkarna svårigheter. Dybeck, som i likhet med Hadorph uppfattar runan 6 som **k**, återger namnet som »FRUKA(N)KR». På samma sätt återges det i *UFT*, där Carl Säve tolkar det som »Frögång»; han ger följande kommentar: »Då *Frukakr* (som skulle motsvaras af ett Isl. *Freygangr*) icke gerna kan vara ett qvinnonamn, så måste också *bunta* här betyda: husbonde, icke man eller make.» (För att visa att ordet *bondi* också eljest kan ha betydelsen 'husbonde', hänvisar Säve till U 859 och 860. Ordet betyder emellertid också i dessa inskrifter 'make', 'man'; se U 859.) E. Brate tolkar namnet som »Frögäv(?)». Det kan emellertid knappast råda någon tvekan om att i **frukaþr** döljer sig qvinnonamnet *Freygærðr*. Om namnet, som hittills i runinskriftsmaterialet endast har varit känt från U 203 (**fraikirþar** gen.), se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75, *DGP*, sp. 332, och *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 191, 196 och 259. — Om det i runinskrifterna vanliga mansnamnet *Igull* se U 202 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106.

Brate upptager i *Svenska runristare* (1925) U 1154 bland Eriks ristningar. Troligen är detta riktigt, ehuru avvikelser finnas mellan den enda av Erik signerade runstenen (U 1165) och U 1154. Sålunda använder Forsby-stenens ristare svensk-norskt **s**, vilket aldrig förekommer på den signerade ristningen. Samma runform påträffas emellertid även på stenar, som av andra skäl torde kunna attribueras till Erik.

1155. Hjärteberga, Simtuna sn.

Pl. 133.

Litteratur: B 655, L 784, D 1:286. J. Bureus, F a 6 s. 86 n:r 190 (Bureus' egen uppteckning), s. 112 n:r 14 (Cohl), s. 222 n:r 277 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 306, F a 1 s. 69, F f 6 n:r 123; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 141, F 1 2 n:r 51; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 177; P. Elvius, *De Fierdhundria* (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 108, 109; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 374, 469; O. Grau, *Beskrifning Öfver Wästmanland* (1754), s. 616 [omtrycket 1904, s. 480]; W. Tham, *Beskrifning öfver Sveriges rike* 1:2 (1849), s. 86; A. E. Björkman, *De paroecia Fierdhundriae Simtuna* (1851, diss. Ups. præs. J. H. Schröder), s. 4; R. Dybeck, *Simtuna socken* 1859 (ATA); O. F. Kugelberg, *Några ord till upplysning om bladet »Enköping»* (1863), s. 38; *UFT* h. 3 (1873), s. 66; *Vestmanlands läns kalender* 1881, s. 397; Lars Ersson i Klasbo, *Fornminnen i Wästmanland* (ATA); O. A. Öberg, *Skrivelse till Riksantikvarien den 20/9 1923* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 64; *Skrivelse från Riksantikvarieämbetet till O. A. Öberg den 20/12 1927* (ATA); K.-A. Gustawsson, *Besiktningssrapport den 25/7 1928* (ATA), *Skrivelse till Riksantikvarien den 15/6 1929* (ATA); *Skrivelse från Riksantikvarien till K. Åhlén, Hjärteberga, den 29/9 1928*; S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppland* 1943 (ATA); B. Bergman, *Uppländsk run- och bildstensristning* (1948), s. 129 f.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10:1 och i F 1 2); J. Bureus, kopparstick (i F f 6); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*, B 655 och i Grau a. a.); Dybeck, D 1:286.

Runstenen står på gårdsplanen, 35 m. S om Hjärteberga mangårdsbyggnad, 10 m. N om landsvägen till Grinda. U 1155 står på infartsvägens östra sida; mitt emot, alltså på infartsvägens västra sida, står U 1156. Den tidigare platsen för de båda Hjärteberga-stenarna är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

Enligt Caspar Cohl stodo de båda Hjärteberga-stenarna »bredhe Wedh» varandra »Wedh Jältbergha i giärdet i Simetuna S.» (F a 6). Rhezelius anger i F a 6 platsen för U 1156 som »Simtuna Sochn. Widh Jälteberga»; U 1155 står »Der strax hos denne»; F a 10:1: »Simtuna Sochn. Widh Hjärteberga i gärdet». I *Ransakningarna* 1667–84 nämnes endast den ena av Hjärteberga-stenarna: »Een stoor Runsteen står på Jältebärga Jättehögen.»¹ Hadorph har emellertid i marginalen anmärkt, att två runstenar finnas på Hjärteberga. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Jältebäria» (B 655: »Jätteberga»; L 784: »Dersammastädes» [= Hjärteberga]). — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Enköping»:

¹ Om den handling där uppgiften finnes se U 1153 (s. 586).